

PODRŠKA PORODICAMA
ZA PODSTICAJNU NEGU
DECE RANOG UZRASTA

MODUL 11

RAD NA ELIMINACIJI STIGME I DISKRIMINACIJE

Promovisanje jednakosti, inkluzije i poštovanja različitosti

Moduli za obuku patronažne službe | Prilagođeno za Srbiju

MODUL 11

RAD NA ELIMINACIJI STIGME I DISKRIMINACIJE

Promovisanje jednakosti, inkluzije i poštovanja različitosti

PODRŠKA PORODICAMA ZA PODSTICAJNU NEGU DECE RANOG UZRASTA

MODUL 11

RAD NA ELIMINACIJI STIGME I DISKRIMINACIJE

Promovisanje jednakosti, inkluzije i poštovanja različitosti

Naslov originala:

*Module 11: WORKING AGAINST STIGMA AND DISCRIMINATION
– Promoting Equity, Inclusion and Respect for Diversity*

Izdavač

UNICEF u Srbiji

Za izdavača

Ređina De Dominićis,
Direktorka UNICEF-a u Srbiji

Elektronsko izdanje, avgust 2019. godine

ISBN 978-86-80902-34-0

Градски завод
за јавно здравље
Београд

NORDEUS

PODRŽAVA

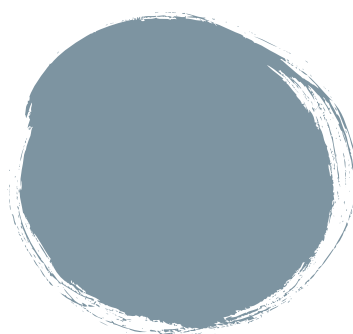

Originalne sadržaje modula obuke razvila je grupa autora, međunarodnih eksperata za relevantne oblasti. Rad na izradi modula koordinisale su Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju i Međunarodna asocijacija „Korak po korak” (International Step by Step Association – ISSA). Prilagođavanje modula za Srbiju obavila je grupa stručnjaka iz Srbije u okviru projekta Gradskog zavoda za javno zdravlje Beograda i Asocijacije za javno zdravlje Srbije – „Jačanje sistema polivalentne patronažne službe u Srbiji za podršku razvoju dece u ranom detinjstvu”. Projekat je realizovan kroz program saradnje UNICEF-a i Ministarstva zdravlja Republike Srbije, uz finansijsku podršku kompanije Nordeus.

Sadržaj i stavovi izneti u publikaciji su stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove UNICEF-a. Publikacija može slobodno da se citira. Zahteve za korišćenjem većih delova teksta treba uputiti UNICEF-u u Srbiji.

SADRŽAJ

Predgovor	4
Ključne poruke – zašto je ova tema bitna za vas?	9
Ishodi učenja	9
1 UVOD	10
2 STEREOTIPI, PREDRASUDE I DISKRIMINACIJA	11
3 UTICAJI PREDRASUDA I DISKRIMINACIJE	13
A. MEĐUSOBNA POVEZANOST	13
B. INTERNALIZOVANO UGNJETAVANJE	14
C. PRIPISIVANJE KRIVICE ŽRTVI	17
4 KAKO DEKONSTRUISATI PREDRASUDE – RADI POSTIZANJA INKLUZIVNOG RAZMIŠLJANJA	20
5 NEPRISTRASAN PRISTUP U RADU SA PORODICAMA	22
A. UVERENJA O PORODICAMA	22
B. KARAKTERISTIKE KOJE KOČE UČEŠĆE PORODICA	24
C. REČNIK PERSPEKTIVE NEOPTEREĆENE PREDRASUDAMA I ZASNOVANE NA PREDNOSTIMA	27
6 REZIME KLJUČNIH PORUKA	29
7 DODATAK	30
Informativni list 1	30
Informativni list 2	31
Informativni list 3	32
Saradnici	35
Reference	36

PREDGOVOR

Globalna posvećenost pružanju podrške sveobuhvatnom zdravlju i razvoju dece ranog uzrasta značajno se povećava poslednjih godina. U susret ostvarenju globalnih Ciljeva održivog razvoja (2018. godine), Svetska zdravstvena organizacija, UNICEF i drugi globalni partneri aktivni na polju ranog razvoja dece usvojili su *Okvir podsticajne nege za razvoj dece ranog uzrasta (Nurturing Care Framework for Early Childhood Development)*, što je sveobuhvatni okvir koji podržava decu u njihovom opstanku i napredovanju radi transformacije njihovog zdravlja i ljudskog potencijala. *Podsticajna nega* karakteriše stabilno okruženje koje doprinosi unapređenju zdravlja i ishrane deteta, štiti dete od pretnji i pruža mu prilike za učenje u ranom detinjstvu kroz afektivne interakcije i odnose. Koristi od takve brige traju čitavog života, a obuhvataju bolje zdravlje, dobrobit i sposobnost za učenje i ekonomsku samostalnost. Porodicama je potrebna podrška kako bi deci mogle da pruže podsticajnu negu; ta podrška obuhvata materijalna i finansijska sredstva, mere državne politike, poput plaćenog roditeljskog odsustva, kao i usluge namenjene određenim grupama stanovništva kroz više resora, uključujući zdravstvenu zaštitu, ishranu, vaspitanje i obrazovanje, socijalnu i dečiju zaštitu.

Rezultati istraživanja u oblasti neuronauke, razvojne psihologije, a posebno o roditeljstvu i posledicama negativnih iskustava u odrastanju dece, pružaju dokaze o tome da ulaganja u podršku razvoju dece od najranijeg uzrasta, kroz usluge kućnih poseta, imaju dugogodišnje pozitivne efekte i mogu značajno da poboljšaju kvalitet roditeljstva, dobrobit, razvoj i opšti napredak dece te da smanje pojavu i posledice zlostavljanja i zanemarivanja dece. Zahvaljujući ovim saznanjima, veliki broj zemalja u Evropi i Centralnoj Aziji uspostavlja i/ili osnažuje uslugu kućnih poseta kao podršku razvoju dece ranog uzrasta i njihovim porodicama.

Kod nas sistem zdravstvene zaštite dopire do većine trudnica i porodica sa malom decom zahvaljujući razvijenim uslugama kućnih poseta u okviru polivalentne patronažne službe, kao i posvećenom radu ginekoloških i pedijatrijskih službi u domovima zdravlja, koje brinu o zdravlju i napredovanju dece od začeća, preko rođenja, sve do punoletstva, sa posebnim fokusom na period do polaska u osnovnu školu, odnosno do uzrasta od šest i po godina (uključujući i pravovremenu imunizaciju dece). Ipak, uz uvažavanje visokog obuhvata i efikasnosti polivalentne patronažne službe, može se reći da u sadržaj ovih usluga još uvek nisu u potpunosti integrisani globalni dokazi o tome šta je važno za razvoj dece ranog uzrasta, posebno u prvim hiljadu dana, što se smatra kritičnim periodom za razvoj moždanih funkcija. Usluge patronažne službe, u okviru kućnih poseta porodici, za sada su više usmerene na opšte zdravlje, rast, negu i imunizaciju, dok su odnosi u porodici, uključujući brigu za dobrobit dece, stimulativno i bezbedno okruženje, prevencija zanemarivanja i zlostavljanja te rano otkrivanje razvojnih kašnjenja i smetnji manje u fokusu.

Uzimajući u obzir, s jedne strane, visok obuhvat uslugama patronažne službe i, s druge strane, nalaze istraživanja koji ukazuju da se razvoj dece može veoma efikasno podržati u kontekstu kućnog okruženja, kao i saznanja da obučeni, osetljivi i na porodicu usmereni profesionalci mogu kroz kućne posete da doprinesu jačanju roditeljskih kompetencija i otpornosti porodice na izazove sa kojima se suočava, Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju i Međunarodna asocijacija „Korak po korak“ (ISSA) inicirale su partnerski, tokom 2015. godine, razvoj više modula obuke za profesionalce koji pružaju podršku porodici kroz kućne posete. Cilj ove inicijative je da se profesionalci, koji podršku porodici pružaju kroz usluge kućnih poseta, pre svega u okviru patronažnih službi, osnaže da u skladu sa naučno dokazanim iskustvima unaprede svoje stavove, znanja i praksu u domenima od ključne važnosti za razvoj u najranijem detinjstvu i za pružanje podrške roditeljstvu.

Rad na razvoju originalnih sadržaja svih modula obuke koordinisale su Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju u Ženevi, koju je predstavljala Bettina Schwethelm, specijalistkinja za razvoj i zdravlje male dece, i Međunarodna asocijacija „Korak po korak“ (ISSA) iz Holandije, koju predstavlja Zorica Trikić, viša programska rukovoditeljka.

Za razvijanje originalnih modula obuke bila je angažovana grupa internacionalnih eksperata:

- Cecilia Breinbauer, RISE Institute, Sjedinjene Američke Države (Modul 4);
- Adrienne Burgess, Fatherhood Institute, Ujedinjeno Kraljevstvo (Modul 5);
- Priti Desai, East Carolina University, Sjedinjene Američke Države (Modul 10);
- Andrea Goddard, Department of Medicine, Imperial College, Ujedinjeno Kraljevstvo (Modul 14);
- Svetlana Mladenović Janković, Gradski zavod za javno zdravlje Beograd, Srbija (Modul 15);
- Marta Ljubešić, Odsek za patologiju govora i jezika, Univerzitet u Zagrebu, Hrvatska (Moduli 12 i 13);
- Alessandra Schneider, CONASS – Conselho Nacional de Secretários de Saúde, Brazil (Modul 1);
- Bettina Schwethelm, Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju (Moduli 6, 12 i 13);
- Dawn Tankersley, ISSA (Moduli 6, 8 i 11);
- Zorica Trikić, ISSA (Moduli 6, 9 i 11);
- Emily Vargas Baron, RISE Institute, Sjedinjene Američke Države (Modul 15);
- Joanne Vincenten, European Child Safety Alliance (Modul 9);
- Karen Whittaker, University of Central Lancashire, Fellow of the Institute of Health Visiting (Moduli 2 i 17);
- Dr Genevieve Becker, PhD, IBCLC, MINDI, Registered Dietitian and International Board Certified Lactation Consultant (Modul 16);
- Elizabeth Doggett, M.A., stručnjakinja za javno zdravlje (Modul 18)

Svoj doprinos u razvijanju originalnih modula obuke dali su i: Obi Amadi, UNITE/CPHVA Health Sector, Ujedinjeno Kraljevstvo; Kevin Browne, Centre for Forensic and Family Psychology, University of Nottingham Medical School, Ujedinjeno Kraljevstvo; Ilgi Ertem, Developmental Pediatrics Unit, Ankara Medical School, Turska; Jane Fisher, Monash School of Public Health and Preventive Medicine, Melbourne, Australija; Deepa Grover i Maha Muna, Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju; Maia Kherkheulidze, Department of Pediatrics, Tbilisi State Medical University, and Child Development Center, Gruzija; Morag MacKay, European Child Safety Alliance; Aleksei Sergeevic Pockailo, Department of Ambulatory Pediatrics, Belarusian Medical Academy of Post Diploma Education; Roopa Srinivasan, Developmental Pediatrician UNMEED Child Development Center, Mumbai, Indija; Pauline Watts, Public Health England, Ujedinjeno Kraljevstvo; Olivera Aleksić Hill, Institut za mentalno zdravlje, Srbija. Značajan doprinos izradi modula dati su kroz seriju konsultativnih procesa u koji su bili uključeni međunarodni, regionalni i nacionalni stručnjaci, treneri i praktičari iz zemalja Evrope i Centralne Azije.

UNICEF i ISSA žele da izraze veliku zahvalnost autorima i saradnicima koji su bili angažovani na razvijanju modula obuke, jer bez njihove velike posvećenosti razvoju usluga kućnih poseta za podršku deci ranog uzrasta i porodicama, posebno porodicama u kojima su uočeni razvojni rizici i/ili kašnjenja u razvoju deteta, serija od 18 modula obuke ne bi sada bila u rukama profesionalaca u zemljama regiona Evrope i Centralne Azije.

Više o modulima obuke

Svi moduli obuke namenjeni su profesionalcima uključenim u usluge kućnih poseta porodicama sa decom ranog uzrasta (patronažne sestre, pedijatri i drugi profesionalci), oslanjaju se na najnovije naučne dokaze i dobru praksu u ovoj oblasti i bave se ključnim aspektima razvoja i dobrobiti dece. Pošto mnogi od aspekata razvoja dece ranog uzrasta ni kod nas ni u zemljama regiona nisu dovoljno obuhvaćeni inicijalnim obrazovanjem profesionalaca niti programima njihovog stručnog usavršavanja, ovi moduli obuke mogu predstavljati značajan doprinos stručnom usavršavanju praktičara, a ako se integrišu i u obrazovne kurikulume, mogu znatno doprineti njihovom inicijalnom obrazovanju. Moduli se mogu prilagoditi i za obuku drugih profesionalaca, npr. zdravstvenih medijatora, porodičnih saradnika i voditelja slučaja u socijalnoj zaštiti te svih drugih praktičara koji podršku porodici i deci pružaju u neposrednom kontaktu i u kućnim uslovima. Određen broj modula se može prilagoditi za pedijatre ili lekare opšte medicine, koji pružaju podršku porodicama i u okviru zdravstvenih institucija (najpre u domovima zdravlja) i u kućnim uslovima.

Moduli obuke pružaju profesionalcima uključenim u neposredan rad sa decom i porodicama neophodna znanja i alate kojima mogu da povećaju angažovanje roditelja/staratelja u pružanje podrške razvoju dece od najranijeg uzrasta. Njihov sadržaj počiva na pretpostavci da roditelji žele da daju sve od sebe kako bi na najbolji mogući način podržali razvoj svog deteta i ohrabruje profesionalce da primenjuju pristup zasnovan na snagama porodice, da promovišu podržavajuće i podsticajne porodične odnose, da doprinose smanjenju razvojnih rizika i da upućuju porodice ka drugim uslugama i profesionalcima, kada je potrebno. Kako je roditeljstvo posredovano kulturnim vrednostima i uverenjima, moduli obuke za Srbiju prilagođeni su lokalnom kontekstu i obogaćeni lokalnim znanjima i alatima.

Verujemo da će obuka zasnovana na ovim modulima omogućiti svima koji su uključeni u usluge kućnih poseta, a najpre patronažnim sestrama, da razviju osetljivost i uvažavanje za porodične specifičnosti i da će im pomoći da, uz redovnu procenu snaga i potreba deteta, osnaže porodice da informisano preduzimaju akcije i donose odluke u vezi sa zdravljem, dobrobiti i razvojem njihove male dece. Takođe, verujemo da će, zahvaljujući unapređenoj praksi dobro edukovanih profesionalaca, kroz uslugu kućnih poseta deci i porodicama najugroženijih populacija biti značajno olakšan pristup uslugama, pre svega u sistemu zdravstvene zaštite, ali i u sistemima socijalne zaštite i obrazovanja, te da će se na taj način smanjiti rizici koji nastaju usled nepovoljnih uslova za odrastanje i posledice u domenu ranog razvoja.

Kako koristiti module obuke

U kreiranju modula obuke primenjeni su principi učenja odraslih, tako da omogućavaju aktivno učešće u razmatranju i prihvatanju ponuđenih znanja, veština, stavova i praksi koje mogu da se integrišu u rad sa porodicama i njihovo osnaživanje da obezbede najbolje moguće okruženje za dete. Format u kome su moduli obuke prikazani omogućava korišćenje kroz tradicionalne oblike učenja (treninzi), kroz individualno učenje u formi onlajn kurseva, kroz integrisanje sadržaja u obrazovne kurikulume i programe stručnog usavršavanja, kao i kroz različite kombinovane forme. U prilagođavanju modula uzeti su u obzir nivo obrazovanja polaznika obuke, njihova profesionalna iskustva, nacionalni standardi kvaliteta, karakter, kredibilnost modula obuke na lokalnom nivou (da li su deo obrazovnog kurikuluma, stručnog usavršavanja, ličnog usavršavanja i sl.), trajanje obuke (s obzirom na to da jedan kurs obuhvata nekoliko modula, razlikuje se ukupno trajanje jedne obuke).

Prilagođavanje modula obuke za Srbiju

Originalni moduli obuke prevedeni su udruženim učešćem Regionalne kancelarije UNICEF-a, ISSA i pojedinačnih kancelarija u zemljama srodnog govornog područja (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Srbija). Prilagođavanje 14 modula obuke za Srbiju obavila je grupa istaknutih domaćih stručnjaka u oblasti ranog razvoja, ishrane, nege i brige o deci ranog uzrasta i ranih intervencija. Proces prilagođavanja je bio veoma sistematičan, a pratio je situacionu procenu kvaliteta postojećih usluga, kapaciteta angažovane radne snage i potreba lokalnih porodica. Procesom prilagođavanja 14 modula rukovodio je Gradski zavod za javno zdravlje iz Beograda kroz projekat koji je realizovan u okviru programa saradnje UNICEF-a i Ministarstva zdravlja Srbije. Stručni tim za prilagođavanje modula obuke za Srbiju činili su:

- Ivana Mihić, dr sc. psih., Odeljenje razvojne psihologije, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu (Moduli 1 i 4);
- Dr Olga Stanojlović, pedijatar, KBC Zvezdara (Modul 5);
- Dr Danijela Vukićević, fizijatar, Klinika za rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović“, Beograd (Moduli 6 i 13);
- Dr Olivera Aleksić Hill, dečji psihijatar, Institut za mentalno zdravlje, Beograd (Modul 7);
- Dr Nenad Rudić, dečji psihijatar, Institut za mentalno zdravlje, Beograd (Moduli 8 i 12);
- Mr sc. med. dr Gordana Tamburkovski, Gradski zavod za javno zdravlje, Beograd (Moduli 9 i 15);
- Prim. mr sc. med. dr Svetlana Mladenović Janković, Gradski zavod za javno zdravlje, Beograd (Moduli 9 i 15);
- Jelena Branković, psiholog, NVO Harmonija (Modul 10);
- Prof. dr Milica Pejović Milovančević, Institut za mentalno zdravlje, Beograd (Modul 14).

Originalni moduli 3, 16, 17 i 18 biće priređeni i prilagođeni za Srbiju u narednom periodu. Svi originalni moduli dostupni su na adresi https://www.issa.nl/knowledge-hub?tid%5B%5D=146&tid_3=All.

Naziv modula	Glavni sadržaj
Modul 1. Rano detinjstvo – period neograničenih mogućnosti	Objašnjava kritični značaj ranih godina za razvoj, blagostanje, zdravlje i postignuća deteta tokom celog života.
Modul 2. Uloga patronažne sestre u podršci razvoju dece tokom ranog detinjstva	Nudi viziju nove i sveobuhvatnije uloge patronažnih sestara. Objasnjavaju veštine i podršku potrebne za tu novu ulogu.
Modul 3. Ishrana i zdravlje odojčadi i male dece	Dostupan samo u originalnoj formi na engleskom jeziku kroz postojeće trening materijale UNICEF-a i SZO (Integrated management of Childhood Illnesses – IMCI, Infant and Young Child Feeding – IYCF, Care for Child Development), na adresi https://www.issa.nl/node/343
Modul 4. Zaljubljanje – podsticanje afektivne vezanosti roditelja i deteta	Naglašava važnost afektivne vezanosti za razvoj deteta. Pruža informacije o tome kako se kroz kućne posete može podržati razvoj sigurne privrženosti.
Modul 5. Partnerstvo u podsticajnom roditeljstvu – angažovanje očeva	Pružaju dokaze o pozitivnom uticaju učešća oca u razvoju deteta. Deli proverene pristupe koje se mogu koristiti tokom kućnih poseta za efikasnije uključivanje očeva.
Modul 6. Umetnost roditeljstva – ljubav, priča, igra, čitanje	Objašnjava kako ljubav, pričanje, igranje i čitanje utiču na razvoj beba i male dece. Pruža osnovne informacije i savete o tome kako pomoći roditeljima da koriste ove pozitivne roditeljske veštine.
Modul 7. Dobrobit roditelja	Objašnjava uticaj perinatalnih mentalnih bolesti na razvoj deteta. Pruža patronažnim sestrama informacije i alate za identifikaciju roditelja sa problemima mentalnog zdravlja u perinatalnom periodu, za pružanje podrške tim roditeljima i za njihovo dalje upućivanje.
Modul 8. Uobičajene brige roditelja	Objašnjava uobičajene brige roditelja koje se odnose na spavanje, plakanje, skidanje pelena i pozitivno disciplinovanje dece, a sa kojima se patronažne sestre svakodnevno sreću tokom kućnih poseta. Pruža praktične savete koji se mogu preneti tokom kućne posete.
Modul 9. Okruženje i bezbednost u domu	Pružaju informacije o najčešćim nenamernim povredama u ranom detinjstvu. Nudi praktične savete za edukaciju porodica kako da smanje broj nenamernih povreda.
Modul 10. Briga i osnaživanje – jačanje veština komunikacije patronažnih sestara	Pružaju uvod u dobru praksu komunikacije. Daje konkretne primere kako se mogu poboljšati veštine komunikacije za uključivanje porodica kroz kućne posete.
Modul 11. Rad na eliminisanju stigme i diskriminacije – promovisanje jednakosti, inkluzije i poštovanja različitosti	Pokazuje kako stereotipi, stigma i diskriminacija umanjuju delotvornost pružalaca usluga u radu sa starateljima i porodicama, posebno onim koje društvo često marginalizuje. Pomaže pružaocima usluga da razmisle o sopstvenim predrasudama i stereotipima u kontekstu celoživotnog učenja i samousavršavanja.
Modul 12. Deca koja se razvijaju drugačije – deca sa invaliditetom ili smetnjama u razvoju	Objašnjava zašto se neka deca različito razvijaju. Naglašava važnost porodice i porodičnih odnosa u podršci deci sa teškoćama u razvoju. Objasnjavaju nove pristupe, tj. „tim oko deteta“ i „pristup zasnovan na rutinama“, koji bi trebalo da delotvornije podrže ovu grupu dece i porodica.

Modul 13. Praćenje i skrining razvoja	Objašnjava koncepte praćenja razvoja, skrininga i procene. Pruža informacije o osnovnim alatima za praćenje razvoja koji se mogu koristiti u kućnim uslovima.
Modul 14. Zaštita male dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja	Pružuje dokaze o uticaju zlostavljanja, zanemarivanja i napuštanje deteta. Objasnjavaju ulogu kućnih/patronažnih poseta u pogledu prevencije, identifikacije rizika, upućivanja i saradnje sa drugim sektorima u podršci ugroženim porodicama.
Modul 15. Rad sa drugim sektorima	Pružuje obrazloženje za saradnju sa drugim sektorima, čiji je cilj dobrobit osetljive male dece i njihovih porodica. Podržava razvoj interdisciplinarnu saradnje.
Modul 16. Hranjenje na zahtev (odgovorno hranjenje)	Dostupan samo u originalnoj formi na engleskom jeziku na adresi https://www.issa.nl/node/369
Modul 17. Supervizija – pružanje podrške profesionalcima i unapređenje kvaliteta usluga	Dostupan samo u originalnoj formi na engleskom jeziku na adresi https://www.issa.nl/node/370
Modul 18. Rodna socijalizacija i rodna dinamika u porodicama – uloga patronažne sestre	Dostupan samo u originalnoj formi na engleskom jeziku na adresi https://www.issa.nl/node/371

KLJUČNE PORUKE – ZAŠTO JE OVA TEMA BITNA ZA VAS?

- Kao patronažne sestre, vi obično pripadate sloju društva koji živi određenim tipičnim, opšteprihvaćenim načinom života pa samim tim, svesno ili nesvesno, nosite predrasude karakteristične za taj sloj društva. Da bi vaš rad bio profesionalniji i delotvorniji, vrlo je važno da preispitate sopstvene stavove i postanete svesni svojih predrasuda. Svakoj porodici morate prilaziti sa poštovanjem i saosećanjem, pridajući značaj njihovim postupcima, a ne tome ko su (tj. etiketi koju nose).
- U svom radu ćete se suočavati sa brojnim izazovima, pošto će neke porodice biti suzdržane i distancirane. Vodeći računa o onome što je najbolje za dete, moraćete da pronađete načine da do tih porodica doprete i izgradite poverenje u odnosima sa njima.
- Otvarajući se prema roditeljima/porodicama koji su drugačiji i oslanjajući se na njihove prednosti, moći ćete da osnažite roditelje i unapredite njihove roditeljske sposobnosti.
- Kao patronažne sestre, vi možete pomoći da se marginalizovane porodice sa kojima radite povežu sa širom zajednicom i potraže usluge koje mogu doprineti dobrobiti deteta i cele porodice.
- U radu sa porodicama, bez obzira na to o kojim se porodicama radi¹, vodiće vas nekoliko osnovnih uverenja. Ovo su neka od tih uverenja:
 - **Roditelji su prvi edukatori deteta.**
 - **Svi roditelji gaje nade i snove za svoju decu i žele im samo najbolje**, ali porodice se mogu razlikovati po načinu na koji podržavaju decu u njihovim pokušajima da ostvare te ciljeve.
 - **Svi roditelji poseduju sposobnost da podrže razvoj svog deteta, njegovo učenje i uspeh u životu**, ali im može biti potrebna pomoć da tu sposobnost dodatno razviju.
 - **Roditelje je najbolje tretirati kao ravnopravne partnere.**
 - **Glavna odgovornost za razvijanje partnerstva sa roditeljima i porodicom leži na stručnom licu.** Svaki roditelj može biti „nepristupačan“. Roditelje treba identifikovati i pristupati im lično – njih ne definišu pol, nacionalna pripadnost, porodična situacija, obrazovanje ili primanja.

ISHODI UČENJA

Na kraju ovog modula:

- razumećete povezanost između stereotipa, predrasuda i diskriminacije i kako to doprinosi problemima porodica sa kojima radite,
- bolje ćete razumeti sopstvene predrasude i stavove prema porodicama i zajednicama sa kojima radite, odnosno kako te predrasude i stavovi mogu uticati i na vašu profesionalnu ulogu i na živote dece i porodica,
- moći ćete da prepoznate kako oni koji su diskriminisani internalizuju diskriminaciju i kako to ograničava njihove potencijale i prilike, uključujući sposobnosti za odgajanje dece;
- bićete u prilici da se upoznate sa nepristrasnim načinima rada sa porodicama koji se zasnivaju na upoznavanju i nadogradnji njihovih prednosti, a ne na fokusiranju na nedostatke,
- moći ćete da intervenišete i da se zauzmete za decu i porodice sa kojima radite.

¹ Henderson, A., V. Johnson, K. Mapp, and D. Davies. 2007. Beyond the bake sale: The essential guide to family-school partnerships. New York: The New Press. <http://www.parentinvolvementmatters.org/articles/bake-sale.html>

1

UVOD

Način na koji doživljavamo stvarnost, ljude, događaje i dešavanja oko nas u velikoj meri je određen našim načinom razmišljanja, našim emocionalnim reakcijama na ono što zapažamo i očekivanjima koja imamo u pogledu sebe i drugih oko nas.

Kao patronažne sestre, u svom radu upoznavaćete roditelje i porodice koje teško žive, često na marginama društva. Razlozi zbog kojih se oni smatraju „osetljivim” ili „ugroženim” mogu biti različiti – siromaštvo, bolest, invaliditet, loši životni uslovi, nezaposlenost, zavisnost, nasilje itd. Takođe, možete naići na ljude koji nemaju poverenja u predstavnike državnih ustanova, pa ni u vas, iz straha, zbog nesigurnosti, ranijih razočaranja, nepoznavanja službenog jezika, njihovog pravnog statusa itd. Vodeći računa o onome što je najbolje za dete, moraćete da pronađete načine da do tih porodica doprete i izgradite poverenje u odnosima sa njima. Ponekad je lakše takve porodice etiketirati kao „nespremne na saradnju” ili „nepristupačne” nego preispitati sopstvene pristupe i načine rada. Smisao uključivanja svih porodica u naše programe nije jednostavno povećavanje pristupa; suština leži i u ličnoj i profesionalnoj promeni razmišljanja u smislu da se svakome može pristupiti i da svako može biti uključen na način koji je najprikladniji i najprihvatljiviji.

Porodice se često krive za situaciju u kojoj žive i pristupa im se sa malim očekivanjima, sa pozicije „spasitelja” ili sa „top-down” pristupom, bez saosećanja za situaciju u kojoj se nalaze. Te porodice se često kritikuju i govori im se šta da rade, a da se njihovo mišljenje ne uzima u obzir. U radu sa ugroženim porodicama lakše je kriviti žrtvu nego sarađivati sa njima kako bi im se pomoglo da ostvare svoje ciljeve i snove.

Porodice koje su etiketirane i izložene diskriminaciji dolaze u stanje blokade, odnosno ne znaju kako da sarađuju, boje se dodatnog etiketiranja, nisu svesne svojih dobrih strana i počinju pasivno da očekuju pomoć od drugih. Kao patronažne sestre, vi ih možete osnažiti, pomoći im da razviju samopoštovanje i unaprede sposobnosti odgajanja dece oslanjajući se na njihove prednosti. U engleskom jeziku postoji čitav niz reči koje počinju slovom „D”, a koriste se kao deskriptori:

- **disordered** behavior – poremećeno ponašanje,
- **disturbed** emotions – poremećene emocije,
- **deviant** thinking – poremećeno razmišljanje,
- **dysfunctional** relationships – poremećeni odnosi,
- **deprived** – uskraćenost.²

Ti deskriptori ograničavaju sposobnost osobe ili grupe da sarađuje sa drugima i unapređuje svoje postojeće prednosti kako bi se razvili „kulturno kompetentni” pristupi. Trenutno postoji tendencija „kulturalizacije” nejednakosti, pa se kaže da određene porodice imaju drugačije probleme ili poglede na život, roditeljstvo i malu decu zbog kulture kojoj pripadaju i da te kulturne obrasce treba prepoznavati i poštovati. Međutim, veliki broj tih „kulturnih razlika” zapravo potiče od nejednakosti i diskriminacije.

Vaš izazov i zadatak, kao patronažnih sestara, jeste da pronađete najprikladniji način da tim porodicama pristupate bez predubeđenja i bez ideje da su oni uskraćeni za nešto ili da im nešto nedostaje, a da uvek imate na umu ono što je najbolje za dete. Oslanjanje na postojeće prednosti neke porodice je važno, međutim, to će biti moguće samo ako upoznate porodicu. Da biste razvili čvrst odnos partnerstva sa porodicama, morate postupati odgovorno, nepristrasno i koristiti sve prilike. Na taj način, ako potpuno upoznate mnogobrojne prepreke koje određene porodice i deca moraju prevazići kako bi živeli pristojnim životom, moći ćete da utičete na dobrobit dece.

Da biste u tome bili delotvorniji, zajednički ćemo analizirati načine na koje naše društvo neguje stereotipe, predrasude i diskriminaciju i pokušati da pronađemo načine da prekinemo krug, naročito kada se radi o stigmati i diskriminaciji u našim sopstvenim postupcima i ponašanju.

2 Brendtro, L.K. & Ness, A.E. (1995). Counterfeit conservatism and the war on crime. *Reclaiming Children and Youth*, 4:1, 18-24.

2

STEREOTIPI, PREDRASUDE I DISKRIMINACIJA

Svi koristimo izraze tipa „oni” kako bismo generalizovali ljude. To nam pomaže da svoju interakciju sa njima prilagodimo tako da se osećamo sigurnije i postupamo sa većom jasnoćom. Kada vidimo nekoga u uniformi poštara, pretpostavljamo da ta osoba radi u pošti. Kada vidimo nekoga ko ima više od 80 godina, pretpostavljamo da ta osoba više nije radno aktivna.

Te generalizacije nas takođe često navode na donošenje ishitrenih zaključaka (uglavnom negativnih), koji su potkrepljeni neznatnim dokazima (ako ih uopšte ima). Pri donošenju zaključaka često etiketiramo druge: lenj, glup, neodgovoran (negativne etikete) ili pametan, kreativan, odgovoran (pozitivne etikete).

Etiketiranje je ozbiljniji vid preterane generalizacije. Umesto da pomisli da je ponašanje određene osobe slučajno ili uzrokovano spoljnim faktorima, onaj ko generalizuje pripisuje nekome etiketu koja ukazuje na karakter te osobe. Etiketiranje podrazumeva neutemeljenu pretpostavku da određena osoba ima neke karakteristike. Dakle, ljude etiketiramo kao dobre ili loše, inteligentne ili nesposobne, pouzdane ili nepouzdate na osnovu vrlo površnih dokaza. Ako, na primer, pri dolasku u kućnu posetu primetimo da kuća nije uredna i čista, možda ćemo zaključiti da je ta majka lenja. Moguće je da nećemo pomisliti kako nije imala vremena da se pripremi za posetu, da je sama kod kuće i da sve svoje vreme i energiju posvećuje detetu itd.

Pogledajte video *Ishitreni zaključci ... Nisu uvek dobri*:

<https://www.youtube.com/watch?v=J19oj-lySBA>

- Šta se dogodilo u kratkoj sceni na ovom video snimku?
- Koji su negativni zaključci ili etikete zasnovane na nedovoljnim dokazima pripisani ovim ljudima?

U ovom video snimku prikazane su neke smešne generalizacije, ali u stvarnom životu generalizacije, etiketiranje i stereotipi mogu prouzrokovati mnogo problema, onima koji su predmet etiketiranja i onima koji to rade. Oni koji su predmet etiketiranja svedeni su na tu etiketu i ljudi se prema njima ponašaju u skladu s njom (npr. ako mislimo da je neko neodgovoran, malo je verovatno da ćemo toj osobi pružiti priliku da preuzme neku odgovornost). Oni koji etiketiraju druge su uskraćeni zato što ne komuniciraju sa „stvarnom” osobom, nego sa etiketom koju su joj pripisali.

Stereotipi su pretpostavke zasnovane na neutemeljenim predstavama o različitim pojedincima ili grupama. Oni predstavljaju manjak ili nedostatak razumevanja. Stereotipe obično gajimo o onim pojedincima ili grupama koje ne razumemo, o kojima znamo vrlo malo ili gotovo ništa, odnosno o onima koji su drugačiji od nas.

Stereotipno razmišljanje nije samo individualni proces već i društveni fenomen – mnogi aspekti našeg svakodnevnog života obojeni su stereotipnim pristupom stvarnosti, a da mi toga često nismo ni svesni (na primer, medicinski tehničar mora biti žena, kamiončici i slične igračke su prikladniji poklon za dečake, dečaci i muškarci ne vole ružičastu boju itd.).

Svi ovi stereotipi mogu lako dovesti do stvaranja predrasuda i voditi u različite oblike diskriminacije. Na primer, mladima koji žele da postanu medicinski tehničari reći će se da studiraju i postanu doktori; ako rade kao medicinski tehničari, moglo bi se smatrati da nisu dovoljno muževni ili da nisu bili dovoljno pametni i ambiciozni da postanu doktori.

Stereotipe o ljudima obično stvaramo na osnovu njihovog izgleda, pola, rase i nacionalne pripadnosti. Stereotipe o ljudima takođe stvaramo na osnovu karakteristika za koje pretpostavljamo da su tipične za određene grupe ili kulture. Možda mislimo da je brižnost svojstvenija ženama, da su dečaci i muškarci agresivniji, da su belci arogantni, da su crnci glasni, da su nezaposleni ljudi pijanice, da su Azijci ambiciozni, da su Romi lopovi, da su samohrane majke siromašne i da su siromašni lenji i neznalice.

Dok nam generalizovanje pomaže da lakše idemo kroz život, stereotipno razmišljanje nas stavlja u opasnu poziciju u kojoj su pripadnici društva ograničeni u izražavanju svojih stvarnih potencijala i suočavaju se sa preprekama koje im onemogućavaju da svojim talentom i sposobnostima daju doprinos društvu. Pripadnost grupi je nešto što određuje osobu, a ograničava njenu individualnost. Grupe se doživljavaju kao koherentne jedinice. Svi koji pripadaju nekoj grupi su isti, a individualne razlike se zanemaruju.

Kada stvarnost ne odgovara našim stereotipima, često je lakše promeniti svoje tumačenje stvarnosti nego ono u šta verujemo. Zato govorimo o izuzecima – na primer, „ova jako siromašna žena koja je uprkos tome bila divna majka i uspela da odškoluje dete“, „ovaj pažljivi čovek“, „ovo čisto romsko dete koje obožava učenje i odlazak u obdanište“ itd.

Za razmišljanje i analizu

- Ako smatrate da muškarci ne mogu na odgovarajući način da se brinu o maloj deci, kako ćete uključiti očeve i dede?
- Ako smatrate da su sve majke sretne što rađaju, kako ćete raditi sa ženom koja pati od postporođajne depresije ili posttraumatskog sindroma?
- Ako smatrate da roditelji treba da slušaju savete patronažnih sestara, kako ćete postupati sa roditeljima koji žele da se i njihovo mišljenje uvaži?
- Ako verujete da svako dete treba da odgaja par koji je u braku, kako ćete postupati sa samohranim majkama?

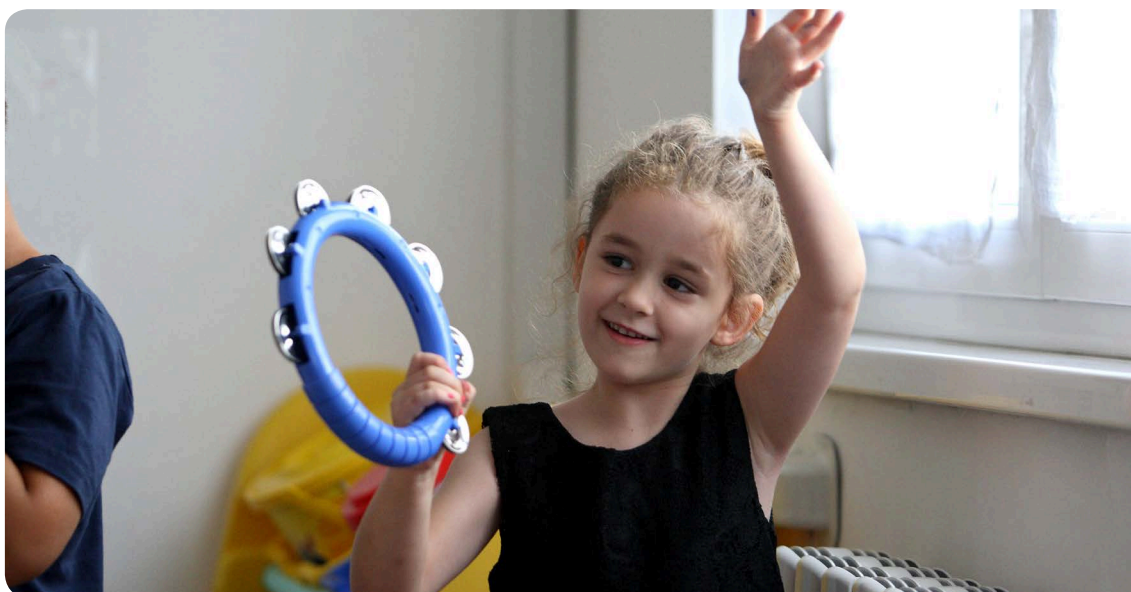

Pogledajte video *Izlazak na ručak*:

http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=epuTZigxUY8

Razmislite i analizirajte

- Koje su to preterane generalizacije i stereotipi predstavljeni u ovom video snimku?
- Možete li se setiti neke situacije kada ste vi doneli netačan sud o nekome na osnovu stereotipa? Šta ljudi mogu da urade da bi izbegli preterane generalizacije ili stereotipno razmišljanje?
- Koji stereotipi postoje o nekim porodicama sa kojima vi radite kada odlazite u kućne posete tim porodicama?

3

UTICAJI PREDRASUDA I DISKRIMINACIJE

A. MEĐUSOBNA POVEZANOST

Predrasude, diskriminacija, stigmatizacija i ugnjetavanje su problemi koji su odavno prisutni u ljudskim društvima i za njihovo postojanje se mogu ponuditi različita objašnjenja. Ljudi su se kroz istoriju organizovali u grupe kako bi branili svoju teritoriju, tradiciju ili način života.

Međutim, članstvo u grupi se takođe koristi da bi se demonstrirala superiornost. Kada neka grupa dokaže da je jača od drugih (obično vojnim ili ekonomskim sredstvima), ona pokušava da dokaže kako ta superiornost njenim članovima daje pravo da dominiraju drugima, da im oduzimaju materijalnu imovinu, pa čak i život.

U tim slučajevima pokreće se čitav mehanizam: grupa koja dominira drugom grupom takođe stvara čitav niz uverenja čiji je cilj da se dokaže da je grupa koja je pod dominacijom inferiorna, bezvredna i da na neki način zasluhuje da bude pod nečijom kontrolom. Izgleda da ljudi ne mogu da žive sa saznanjem da nanose bol onima koji su im jednaki, pa su stoga prinuđeni da svoje ponašanje racionalizuju tako što će ih prikazati kao „inferiorne“.

Razlike u verskim uverenjima, tradiciji, jeziku, nacionalnim karakteristikama i socio-ekonomskoj klasi sve se češće koriste kao opravdanje za uspostavljanje odnosa superiornosti nad nekom drugom grupom, kojoj se zatim pripisuje čitav niz pretpostavljenih karakteristika kako bi se opravdao njen status. U različitim kulturama postoji iznenađujuća sličnost u atributima koji se pripisuju grupi kojom se dominira: nezrelost, impulsivnost, lenjost, nedostatak odgovornosti, preterana seksualnost i naivnost.³

Sledeći koraci pokazuju kako dugotrajni stereotipi vode u formalizovanu diskriminaciju, stigmatizaciju i ugnjetavanje grupa:

1. Sve počinje dugotrajnim **stereotipima**. Stereotipi koje imamo predstavljaju osnovu naših **predrasuda** (npr. najvažnija uloga žene jeste majčinstvo).

2. Predrasude su svesna ili nesvesna negativna (a ponekad i pozitivna) uverenja o određenoj grupi ljudi i članovima te grupe. Predrasude podrazumevaju uverenja koja se ne zasnivaju na činjeničnim

3 Ada, A. F. and Campoy, F. I. (2004). *Authors in the Classroom: A Transformative Education Process*. New York: Allyn and Bacon.

i logičnim argumentima. One su otporne na promenu i uključuju misli, jake emocije i spremnost na delovanje. Svaki put kada osoba koja ima takve predrasude drugima uskrati prilike, sredstva ili pristup zbog pripadnosti nekoj grupi srećemo se sa **diskriminacijom** (npr. za žene koje žele da kombinuju posao i porodicu smatra se da su preambiciozne i da nisu dovoljno dobre ni kao majke ni kao radnici, da se ponašaju naređivački, da su muškobanjaste itd.).

3. Diskriminacija predstavlja predrasude na delu. Diskriminacija se može javljati u različitim oblicima, uključujući rasizam, seksizam, heteroseksizam, diskriminaciju po osnovu sposobnosti („ableism“), diskriminaciju po osnovu starosti – premlad/prestar („ageism“) itd. (npr. preduzeća pokušavaju da pronađu načine da ne zapošljavaju mlade žene koje nemaju decu pošto će uskoro ostati u drugom stanju). Vremenom se nakuplja veliki broj diskriminatorskih postupaka; njih stalno ponavlja moćnija društvena grupa protiv neke relativno manje moćne društvene grupe, a to vremenom prerasta u **ugnjjetavanje** grupe ljudi.

4. Ugnjetavanje predstavlja sistematsku diskriminaciju. Da bi se neki postupak smatrao ugnjetavanjem, on mora imati sledeće tri komponente: 1) mora biti deo nacionalne svesti (niko ga ne preispituje, svi ga uzimaju zdravo za gotovo); 2) mora predstavljati nejednakost moći i 3) mora biti institucionalizovan (institucije, službe, sve je organizovano tako da neki ljudi i grupe ne mogu da uspeju, npr. većina ljudi veruje da sve žene žele da budu majke i da sve to vide kao svoju najvažniju ulogu; žene su primorane da idu na porodijsko odsustvo čak i ako će to ugroziti njihovu karijeru; ustanove za brigu o deci su veoma skupe, a očevi ne mogu lako da dobiju odsustvo zbog rođenja deteta; porodijsko odsustvo je vrlo kratko za žene koje žele da rade, a kada počnu da rade nemaju dodatnu pomoć; kada se požale, kaže im se da daju otkaz i ostanu kod kuće sa detetom pošto je to njihova glavna uloga – da budu majke).

B. INTERNALIZOVANO UGNJETAVANJE

Kada članovi neke grupe veruju u **stereotype** koji vladaju o njima, oni se i ponašaju u skladu s tim stereotipa i tako ih održavaju. To zatim učvršćuje predrasude i krug se zatvara.⁴

Ljudi koji su etiketirani i diskriminirani obično su i stigmatizovani. **Društvena stigma i stigmatizacija** predstavljaju ekstremno neodobravanje određene osobe ili grupe (ili nezadovoljstvo njima) zbog karakteristika za koje se smatra da ih razlikuju od drugih pripadnika društva. Stigmatizacija je blisko povezana sa ugnjetavanjem i internalizovanim ugnjetavanjem. Stigma se opisuje kao „ozbiljan vid društvenog neodobravanja zbog pretpostavljenih ili stvarnih karakteristika, uverenja ili ponašanja pojedinaca koje je u suprotnosti sa normama, bilo ekonomskim, političkim, kulturnim ili društvenim“⁴. Stigmom karakterišu pretpostavke o karakteristikama, uverenjima ili ponašanju pojedinca (npr. mentalna bolest, fizički invaliditet, oboljenja, rodni identitet, boja kože, obrazovanje, nacionalnost, etnička pripadnost, ideologija, religija ili nereligioznost), strah, predubedenja i diskriminacija. U svojim najozbiljnijim oblicima, stigma dovodi do isključivanja osobe iz sfera društvenog funkcionisanja i stvara osećaj krivice, stida, inferiornosti i želju za skrivanjem⁵ (npr. većina žena se boji da kaže kako ne želi da ima decu; ako imaju decu, većinu žena muči osećaj krivice zato što nisu sa decom dok su na poslu; one veruju da su „loše“ majke i da štete sopstvenoj deci, a istovremeno veruju da nisu dobre na poslu zato što su razapete između dece i posla).

⁴ H. Stuart, *Stigma and work*, Healthcare Papers, vol. 5, no. 2, pp. 100-111, 2004.

⁵ Ibid.

Provera razumevanja:

Navedite da li sledeće predstavlja primer stereotipa, predrasude, diskriminacije ili internalizovanog ugnjetavanja.

1. Ako roditelje Rome koji imaju problema sa službom za brigu od deci u ranom uzrastu pitate gde su pogrešili.
2. Ako žene osećaju krivicu zato što žele da budu majke i rade.
3. Ako izbegavate posete kućama siromašnih i ugroženih porodica.
4. Ako kažete da su najbolje majke one koje ne rade.
5. Ako zbijate šale na račun muškaraca koji ostaju kod kuće kako bi odgajali decu.
6. Ako kažete da očevi ne mogu biti dobri roditelji kao majke.
7. Ako imate manja očekivanja od roditelja sa niskim primanjima.
8. Ako se ocu uskrati pravo na roditeljsko odsustvo posle rođenja deteta.
9. Ako majka koja pripada ugroženoj grupi veruje da nije sposobna ili da ne zaslužuje da uspe u bilo čemu što radi.

Mogući odgovori

1. *Diskriminacija (pretpostavka da ljudi koji rade u ustanovama za brigu o deci u ranom uzrastu ne mogu pogrešiti)*
2. *Internalizovano ugnjetavanje*
3. *Diskriminacija*
4. *Stereotip*
5. *Ugnjetavanje*
6. *Stereotip*
7. *Diskriminacija*
8. *Diskriminacija*
9. *Internalizovano ugnjetavanje*

Kao što je već rečeno u delu u kojem se govorilo o stereotipima i etiketiranju, kategorizovanje je prirodni aspekt našeg kognitivnog funkcionisanja. Ono nam omogućava da se efikasnije prilagođavamo promenama u svom okruženju, obezbeđuje predvidljivost i jasnoću i ukazuje na moguće akcije i reakcije u odnosu sa drugim pojedincima i grupama. Međutim, ono postaje opasno kada te etikete doživljavamo kao činjenice, a ne kao pretpostavke koje mogu, ali ne moraju stvarno biti potvrđene. Kada se činjenice pomešaju sa našim tumačenjem činjenica, a tumačenja počnemo da smatramo činjenicama, započinjemo proces etiketiranja koji za rezultat može imati **samoispunjavajuća proročanstva**.

Za razmišljanje i analizu

Zamislite da ste u poseti mladoj samohranj majci koja ima 18 godina i jednomesečnu bebu. Ona živi sa svojim roditeljima i o detetu uglavnom brinu oni. Soba koju deli sa detetom puna je razbacane odeće. Voli da sluša glasnu muziku i izlazi sa prijateljima. Savetovali ste joj da bolje održava sobu zbog deteta i da sa detetom provodi više vremena. Na vaše razočaranje, ništa se nije promenilo do sledeće posete.

- Šta je vaša prva reakcija? Šta mislite o ovoj majci? Šta osećate u pogledu nje i njenog ponašanja?
- Šta ćete joj reći?

- Šta ćete uraditi s njom?

Zapišite svoja razmišljanja, osećanja i moguće reakcije. U daljem tekstu data su dva scenarija – jedan opisuje reakcije koje vode do samoispunjavajućeg proročanstva, a drugi predstavlja ilustraciju konstruktivnog pristupa i otvara mogućnost za promenu u majčinom ponašanju. Uporedite ono što ste zapisali sa ova dva scenarija. Postoji li nešto što biste želeli da promenite u svojim odgovorima nakon što ste pročitali ova dva scenarija i naučili nešto o **samoispunjavajućim proročanstvima**?

Reakcije i mogući ishodi	
Scenario samoispunjavajućeg proročanstva Koji će najverovatnije majku navesti da nastavi sa dosadašnjim ponašanjem...	Scenario prekidanja samoispunjavajućeg proročanstva
Mogući scenariji	
Etiketiraćete majku kao lenju i neodgovornu osobu. Naljutićete se na nju. Reći ćete joj da joj ne verujete, da mora biti odgovornija, ili ćete početi da se žalite njenim roditeljima i tražite od njih da preuzmu odgovornost, ili nećete razgovarati s njom nego samo sa njenim roditeljima. Majka se sve više povlači, ne želi da učestvuje u vašim posetama, ne sluša vas, kaže vam da je nije briga itd. NEMOJTE KORISTITI OVAJ SCENARIO!	Možete pokušati da je ne krivite i pretpostaviti da je u pitanju neki drugi razlog zbog kojeg majka nije uradila ono što ste joj savetovali. Možda joj je neprijatno što ne provodi dovoljno vremena sa detetom, možda oseća krivicu zbog stanja u kome je njena soba? Možda je umorna ili depresivna, tužna zato što je samohrana majka? Pokušajte da pokažete saosećanje sa njom i da komunicirate sa njom (pogledajte Modul 10 – Jačanje veština komunikacije patronažnih sestara) kako biste saznali šta je muči. Ako je uplašena, pokušajte da je utešite i da joj pružite porodičnu podršku kada je tužna ili kada se oseća bespomoćno. Ako oseća stid, pokušajte da je povežete sa drugim mladim majkama koje imaju slične probleme. Ako joj nije stalo, recite joj, bez okrivljivanja, šta su posledice kada se roditelji ne brinu o deci.

Samoispunjavajuća proročanstva stvaraju osnovu da ljudi koji su predmet stereotipa, etiketiranja i stigmatizacije počnu da veruju da sa njima nešto nije u redu i da zaslužuju to što im se dešava. **Internalizovano ugnjetavanje** čini da ljudi počnu da se ponašaju u skladu sa stigmom ili etiketom koja im je dodeljena. Oni se mogu osećati bespomoćno i postati depresivni ili mogu postupati sa ljutnjom, besom, indignacijom ili frustracijom i iskaljivati se na onima koji su im najbliži.

Odrasli koji pate od internalizovanog ugnjetavanja mogu omalovažavati svoju decu, tražiti grešku u svemu što ona rade, nastojati da ih „poprave“, ali pri tome uništavaju njihovo samopouzdanje. Drugi efekat internalizovanog ugnjetavanja je stvaranje odbrambenih obrazaca u vidu straha, povlačenja i izolacije od drugih. Oni se ponekad stide svojih ljudi i odbacuju porodice i zajednice u kojima su odrasli.

Pogledajte video *Boja kože: Kako je deca vide*:

<http://www.youtube.com/watch?feature=endscreen&v=JcAuO0PNrs&NR=1>

Razmišljanje i analiza

- Koje ste primere internalizovanog ugnjetavanja prepoznali u videu?
- Razmislite o medijima u svom okruženju. Kakve poruke ljudi dobijaju iz reklama i onoga o čemu se izveštava u vestima, odnosno onoga što se prikazuje na televiziji? Kako ljudi internalizuju te poruke na način da one imaju negativne posledice po njih? (Na primer, „Biti mršav znači biti lep“ – kao odgovor, neki pojedinci internalizuju to i

postaju anoreksični; „Porodice treba da sačinjavaju majka i otac” – samohrana majka tada sebe osuđuje na neuspeh ulazeći u veze sa neodgovarajućim partnerima samo da bi stvorila tu idealnu porodicu).

- Koji vidovi ponašanja porodica sa kojima radite mogu predstavljati primere internalizovanog ugnjetavanja?
- Kako možete raditi sa porodicama koje internalizuju negativne poruke iz medija i društva i pomoći im da osećaju da su više društveno uključene?

C. PRIPISIVANJE KRIVICE ŽRTVI

Često čujemo komentare poput ovih:

- „S obzirom na oblačenje, tražila je da bude silovana.”
- „Ona voli kada je on tuče.”
- „Trebalo bi da nađu posao, a ne da se žale na siromaštvo.”
- „Oni ne idu kod lekara, to im je u kulturi.”

Ovo su primeri „pripisivanja krivice žrtvi”⁶. Pripisivanjem krivice žrtvi koren društvenih problema se povezuje sa karakteristikama pojedinaca ili grupa, umesto sa društvenim sistemom koji je ugnjetajući i daje nejednake prilike različitim grupama. Ovaj pristup se često nesvesno odražava kod osoblja usluga koje su osmišljene kao pomoć i podrška tim „žrtvama”.

Na taj način pokušavamo da rešimo društvene probleme ne menjajući uslove koji su do njih doveli. Pripisivanje krivice žrtvi može se prepoznati u negativnim reakcijama osoblja koje radi u oblasti prava, medicine i mentalnog zdravlja, kao i u medijima i kod članova uže porodice i drugih poznanika žrtve.

„Pripisivanje krivice žrtvi” zapravo služi da se učvrste predrasude i racionalizuje diskriminacija, tj. nejednako postupanje sa različitim grupama. Ovaj mehanizam često čini samu suštinu mnogobrojnih intervencija usmerenih ka ugroženim grupama, kao što su akcije na promeni karakteristika rizičnih grupa umesto na promeni okolnosti koje su dovele do toga da te grupe budu ugrožene i izložene nejednakom tretmanu.

U procesu pripisivanja krivice žrtvi imamo četiri koraka.⁷

1. Definisanje problema i pogođene populacije	- Veći procenat romske dece pati od zaostajanja u rastu. - Veći procenat žena iz najsiromašnijih zajednica pati od postporođajne depresije.
2. Poređenje sistema vrednosti, kulture i tipičnog ponašanja dve populacije, jedne sa problemom i jedne bez problema, obično na osnovu stereotipa	- Romska deca se razvijaju sporije zato što se obraća vrlo malo pažnje na higijenu i zdrave navike u ishrani. - Žene koje su siromašne, depresivne i bez inicijative prate stare kulturne obrasce i nisu emancipovane.
3. Traženje izvora problema u onome po čemu se pogođena populacija razlikuje od uspešne populacije (npr. njena kultura)	- Romska deca se razvijaju sporo zato što se roditelji ne brinu o njima, njihovoj higijeni i navikama u ishrani. Njihova kultura je takva. S druge strane, mi znamo koliko je važno voditi računa o tome šta mala deca jedu i o njihovoj higijeni. Naučili smo to. - Žene koje su siromašne i depresivne su slabe, bez inicijative i ne žele ništa da promene, ne žele da pokušaju da se brinu o sebi, tradicionalne su i ne trude se kao mi.
4. Iniciranje tretmana koji menja pogođenu populaciju	- Organizovanje radionica o zdravim navikama u ishrani i o higijeni. Deljenje priručnika i brošura. Saveti šta treba da rade i kako, gde da kupuju zdravu hranu i kvalitetne higijenske proizvode. - Organizovanje radionica za žene o tome kako da budu asertivnije. Vođenje žena psihijatru gde će dobiti lekove protiv depresije.

⁶ Ryan, W. (1971). *Blaming the victim*. New York: Pantheon.

⁷ ISSA. (2005). *Education for Social Justice A Tool for Building Open Societies. Training Manual for Adults*. Budapest: International Step by Step Association.

Vrlo često ljudi koriste ove mehanizme sa najboljim namerama da pomognu nekome, da ga podrže i zaštite. Namere su dobre, ali pristup nije!

Kada prepoznamo mehanizam pripisivanja krivice žrtvi u sopstvenom ponašanju i razmišljanju ili kod drugih, ne treba da krivimo sebe ili druge. Treba da pokušamo da promenimo stvari.

Testirajte sebe

Pogledajte korake u procesu pripisivanja krivice žrtvi i razmislite o tome kako se u tom procesu krivica pripisuje žrtvi umesto da se rešavaju uzroci problema.

***Odgovor:** Roditelji nemaju dovoljno novca da kupuju zdravu hranu. Možda su toliko siromašni da nemaju tekuću vodu u kući kako bi održavali higijenu. Žene u trudnoći nemaju pristup hranljivim namirnicama potrebnim da bi dete bilo zdravo.*

***Odgovor:** Siromašne žene su pod ogromnim stresom i nalaze se u bezizlaznoj situaciji koja doprinosi njihovoj depresiji. Čak i kada pokušaju, one ne mogu da pronađu posao. Kada dobiju posao, često su nedovoljno plaćene i rade u opasnim uslovima. Koliko god se trudile, ne mogu da prekinu krug deprivacije i depresije bez dodatne pomoći i podrške.*

***Šta se može učiniti:** Evo nekoliko ideja – pomoći roditeljima da nauče da pripremaju zdrave obroke od hrane koju imaju; pomoći ženama da organizuju grupe za samopomoć u okviru kojih će jedna drugoj pomagati u pripremi obroka, održavanju higijene i smanjivanju stresa; pomoći umrežavanje majki itd.*

© Roditelj – Centar za rani razvoj, Beograd

Testirajte sebe: Provera razumevanja

Za prepoznavanje procesa pripisivanja krivice žrtvi u svakodnevnom životu bitno je poznavati način na koji on funkcioniše. Popunite praznine u donjoj tabeli prateći 4 koraka procesa pripisivanja krivice žrtvi.

Identifikovanje problema i pogođene populacije	Gojaznost dece u grupama sa niskim primanjima
Poređenje vrednosti i ponašanja populacije pogođene društvenim problemom sa populacijom koja nije pogođena	Ljudi sa niskim primanjima imaju sledeće vrednosti... Ljudi sa natprosečnim primanjima imaju sledeće vrednosti...
Traženje izvora problema u onome po čemu se populacija sa niskim primanjima razlikuje od uspešne populacije	Deca iz porodica sa niskim primanjima jedu... Deca iz porodica sa natprosečnim primanjima jedu...
Iniciranje tretmana koji menja pogođenu populaciju	Deca i roditelji sa niskim primanjima moraju... A da bi se to postiglo treba uraditi sledeće...
Koji strukturni nedostaci nisu uzeti u obzir u ovakvim tretmanima?	

Mogući odgovori	
Lociranje društvenog problema i pogođene populacije	Gojaznost dece kod siromašnih
Poređenje vrednosti i ponašanja populacije pogođene društvenim problemom sa populacijom koja nije pogođena	Siromašni vode računa o trenutnom zadovoljenju potreba, nedovoljno su fizički aktivni, vole prženu hranu i slatkiše. Ljudi koji nisu siromašni vode računa o dobroj ishrani i vežbaju.
Traženje izvora problema u načinu na koji se pogođena populacija razlikuje od uspešne populacije	U porodicama siromašne dece ne jede se dovoljno svežeg voća i povrća.
Iniciranje tretmana koji menja pogođenu populaciju	Kampanje protiv gojaznosti na billboardima. Davanje novca roditeljima za hranu.
Koji strukturni nedostaci nisu uzeti u obzir u ovakvim tretmanima?	Sveže voće i povrće je možda skupo ili ga čak i nema u prodavnicama.

Analiza

- Da li često čujete komentare i ideje pomenute u gornjoj tabeli?
- Da li ste učestvovali u aktivnostima koje su sprovedene sa dobrim namerama, ali su se zasnivale na pripisivanju krivice žrtvi?
- Šta biste uradili drugačije sada?

© UNICEF/McCornico

4

KAKO DEKONSTRUISATI PREDRASUDE – RADI POSTIZANJA INKLUZIVNOG RAZMIŠLJANJA⁸

U narednoj **vežbi pogledaćete par fotografija**. Pogledajte **Informativni list 1** i svaku fotografiju pa zapišite šta vidite.

Kada završite, pogledajte **Informativni list 2** i uradite 2. zadatak.

- Šta se dogodilo? Jeste li promenili svoj prvi odgovor? Zašto?
- Šta nam ova vežba govori o načinu na koji donosimo sudove?
- Kakva su naša ograničenja kada donosimo sudove na osnovu nepotpunih informacija?
- Na koji način ovi sudovi utiču na naš profesionalni život?

Kao što je već rečeno, stereotipi se zasnivaju na određenoj činjenici ili neutralnom opisu, ali se ta činjenica zatim objašnjava ili tumači na način koji je nepovoljan za pojedinca ili grupu na koju se odnosi. Tumačenje je često praćeno ocenom (obično negativnim sudom) o toj grupi. Na primer, stereotip da su siromašni lenji i ne žele da rade delimično se zasniva na činjenici da je veći procenat siromašnih nezaposlen. Problem je u načinu na koji se ta činjenica:

- **tumači** – u ovom slučaju tumačenje je da siromašni ne žele da rade,
- **ocenjuje** – tumačenju se ovde dodaju negativne karakteristike: npr. da su siromašni lenji, zabušanti da su navikli da dobijaju sve, a da ništa ne rade itd.

Za nepristrasan pristup ljudima ili situacijama ključno je razlikovati činjenice (opise) i uverenja (tumačenja i sudove), pošto nam to daje priliku da prepoznamo potencijalne uzroke određenih fenomena i formulišemo pretpostavke koje možemo objektivno proveriti. Možda, na primer, siromašni nemaju iste mogućnosti za zapošljavanje ili su diskriminirani kada se prijave itd. Tumačenja takođe mogu biti korisna, ali samo ako ne zaboravimo da su to pretpostavke koje treba proveriti; ona ne predstavljaju nužno utvrđene činjenice. U suprotnom, tumačenja i ocene (sudovi) mogu voditi u diskriminaciju.

Kada činjenice mešamo sa tumačenjima i ocenama (sudovima), mi kao profesionalci možemo doći u opasnost da postanemo ljuti (zato što su ljudi takvi kakvi su) ili bespomoćni (ne možemo učiniti ništa po tom pitanju, oni su takvi kakvi su, nema nade). Na primer, kada verujete da se majke sa niskim stepenom obrazovanja ne brinu o svojoj deci, može se dogoditi da se u vama pojavi ljutnja ili da jednostavno konstatujete da nema nade, da se ništa ne može učiniti, da nema načina da se promeni situacija u kojoj se deca nalaze.

Sledeća vežba („**DIE**” **vežba**) pomaže nam da uvidimo kada mešamo činjenice sa svojim tumačenjima i sudovima. Ova vežba nam takođe pomaže da razvijemo raznovrsniji i kreativniji način razmišljanja o ljudima i situacijama. Kreativnije razmišljanje nam pomaže da pronađemo različite pristupe rešavanju problema i pružanju podrške porodicama. U tom slučaju manje je verovatno da ćemo osećati ljutnju pa, umesto toga, možemo usmeriti energiju na rešavanje problema i razvijanje odnosa sa porodicama.

U ovom modelu imamo:

- **Opis** (Description = D): Opisivanje samo onoga što stvarno vidite (ili čujete). Na primer, opis za fotografiju 4 na Informativnom listu 1 bio bi sledeći: žena drži dete. Ovaj opis je činjenični i neutralan.
- **Tumačenje** (Interpretation = I): Tumačenje onoga što neko radi bez poznavanja stvarne situacije. Na primer, tumačenje za fotografiju 4 na Informativnom listu 1 bilo bi sledeće: Romkinja drži dete i prosi. Ovim iskazom mi tumačimo ono što vidimo i dajemo pretpostavku o onome što se događa ili se dogodilo. Ova naša pretpostavka može, ali i ne mora biti tačna.

⁸ ISSA, (2005), *Education for Social Justice A Tool for Building Open Societies. Training Manual for Adults*. Budapest: International Step by Step Association.

- **Ocenjivanje** (Evaluation = E): Pripisujemo vrednost onome što vidimo i što smo protumačili. Na primer, ocena za fotografiju 4 na Informativnom listu 1 bila bi sledeća: Romkinje su loše majke, decu koriste za zarađivanje novca; to je tipično za njihovu kulturu i to nije u redu. Ovim dajemo sud o onome što smo protumačili. To je taj proces kretanja od opisa preko tumačenja do ocene bez poznavanja stvarne situacije i razloga koji iza toga stoje. To vodi do etiketiranja, stigmatizacije, diskriminacije i opravdavanja diskriminacije.

Provera razumevanja

U sledećoj vežbi kategorizujte svaki komentar kao opis činjenica, tumačenje ili ocenu.

- Deca su stidljiva.
- Pokrivanje očiju je znak slabosti.
- Deca pokrivaju oči.

Unesite odgovarajuće odgovore dole:

Opis	Tumačenje	Ocena/sud

Odgovori

Opis	Tumačenje	Ocena/sud
Deca pokrivaju oči.	Deca su stidljiva.	Pokrivanje očiju je znak slabosti.

Pogledajte **Informativni list 3** i pokušajte da primenite ove koncepte i dekonstruišete opšteprisutne stereotipe o porodicama sa malim primanjima. Klasifikujte sve komentare u odgovarajuću kategoriju prema tome da li se radi o opisu činjenica, tumačenju ili oceni.

Za vas kao patronažne sestre vrlo je bitno da budete u stanju da situacije u porodicama i oko njih posmatrate bez donošenja sudova i tumačenja. To nije lako i često će zahtevati svestan napor, ali se isplati.

Da biste napravili razliku između opservacije, tumačenja i ocene postavite pitanje: **Kako znam? Kako znaš?**

- Setite se neke porodice sa kojom vam je izuzetno teško da radite.
- Zapišite sve što vam pada na pamet – šta mislite o njima i šta osećate u vezi sa njima.
- Pogledajte spisak koji ste napravili i zapitajte se: Kako znam da su oni...?
- Šta rade / ne rade? Šta je to što čujem i vidim, a što me tera da reagujem na ovaj način?
- Zatim napravite spisak opservacija – šta vidite/čujete...

Ova vežba vam je pomogla u dekonstruisanju stereotipa/predrasuda – sada imate spisak opservacija. Pokušajte da pronađete potencijalno objašnjenje za ponašanje u svakoj svojoj opservaciji. Tako ćete, umesto spiska sudova, imati spisak mogućnosti, prilika i pretpostavki na kojima možete raditi.

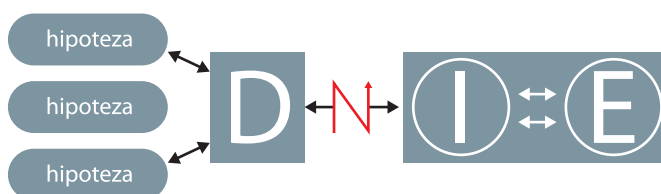
5

NEPRISTRASAN PRISTUP U RADU SA PORODICAMA

A. UVERENJA O PORODICAMA

Jedna etiketa koja se često pripisuje siromašnim i ugroženim porodicama jeste da su „nedostupne”. Etikete kao što su „nedostupan” ili „ugrožen” mogu negativno uticati na to kako te porodice doživljavamo i kako radimo sa njima.

- Kada pojedince ili porodice etiketiramo kao „nedostupne”, to nosi rizik od stvaranja predrasuda, lažnih očekivanja i otuđivanja porodica koje bi posebno mogle imati koristi od vaših usluga kućnih poseta.
- Da bi doprla do svih porodica, stručna lica moraju prevazići svoje predrasude i prepoznati predubeđenja koja možda imaju o onima koje žele uključiti.
- Neke porodice će možda biti teško uključiti jer često pripadaju grupi ili klasi koja se razlikuje od one kojoj pripadaju oni koji im pružaju usluge. Neke od dodatnih prepreka su lični resursi (npr. samopoštovanje, efikasnost i poverenje), životni stil, poteškoće u komunikaciji, loše zdravstveno stanje i negativna prethodna iskustva sa pružaocima usluga.
- Karakteristike usluga mogu takođe kočiti uključivanje. Tu spada način na koji se usluge promovišu kod potencijalnih korisnika, stil i način na koji stručna lica pružaju te usluge, kako su one organizovane u smislu vremena, mesta i koordinacije sa drugim uslugama, kao i da li te usluge odgovaraju potrebama pojedinačnih porodica.

Ključno pitanje: KAKO ZNAM/KAKO ZNATE?

© UNICEF/Hajra

Drugi problem u vezi sa korišćenjem takvih etiketa predstavlja to što se time implicira da se radi o homogenoj grupi koju muči isti problem, što doprinosi stvaranju negativnih predubeđenja. Kada se neko etiketira kao „nedostupan“, to podržava „manjak fokusa“ i implicira slabost i neuspeh zbog ograničene sposobnosti ili ograničene zainteresovanosti. Time se odgovornost za neuspešno uključivanje pripisuje pojedincu i porodici, a ne usluzi ili onima koji je pružaju. Takve etikete nisu od pomoći zato što stvaraju društveno neodobravanje i stigmatu umesto da vode do rešenja i delovanja u cilju postizanja veće uključenosti.⁹

S druge strane, porodice sa visokim primanjima možda pate zbog suprotnih percepcija. One se doživljavaju kao sposobne, brižne i obaveštene. U stvarnosti to nije uvek slučaj. Visoka primanja i dobro obrazovanje ne garantuju dobru porodičnu situaciju. Maltretiranje dece, mentalna bolest roditelja, sukobi i nasilje u porodici i drugi problemi prisutni su i u ovim porodicama, a ponekad ostaju neidentifikovani zato što status porodice i primanja stvaraju zaštitnu barijeru oko njih. To je razlog zbog kojeg su potrebne univerzalne usluge. Svim roditeljima su potrebni kontakt i podrška u vidu usluga kućnih poseta, nekima više, nekima manje. Uvek imajte na umu: „Nije važno ko su roditelji, nego kako postupaju!“¹⁰

Kao što je pomenuto na početku modula, da bismo delotvorno radili sa porodicama, moramo imati sledeća osnovna uverenja:¹¹

1. Sve porodice gaje snove za svoju decu i žele im samo najbolje.
2. Sve porodice poseduju sposobnost da doprinesu učenju svoje dece i podrže svoju decu u učenju.
3. Porodice i patronažne sestre treba da budu **ravnopravni** partneri.
4. Glavna odgovornost za razvijanje partnerstva između programa i porodica leži na patronažnoj sestri.

Analiza

Napišite u tabeli kako porodicama sa kojima radite možete pokazati da imate sledeća osnovna uverenja:

Uverenje	Radnje kojima se to uverenje demonstrira
Sve porodice gaje snove za svoju decu i žele im samo najbolje.	
Sve porodice poseduju sposobnost da svoju decu podrže u učenju.	
Porodice i osoblje koje radi na programu, odn. patronažne sestre treba da budu ravnopravni partneri.	
Glavna odgovornost za razvijanje partnerstva između programa i porodica leži na osoblju koje radi na programu, odn. na onima koji pružaju usluge.	

⁹ Whittaker, 2010.

¹⁰ Melhuish, 2012.

¹¹ Henderson, A., V. Johnson, K. Mapp, and D. Davies. 2007. *Beyond the bake sale: The essential guide to family-school partnerships*. New York: The New Press.

Odgovori

Uverenje	Radnje kojima se to uverenje demonstrira
Sve porodice gaje snove za svoju decu i žele im samo najbolje.	<i>Pitajte porodice šta žele za svoju decu, koje ciljeve i snove gaje za njih. Radite sa njima kako biste im pomogli da ostvare te ciljeve i snove. Koje su, po njihovom mišljenju, važne društvene i životne veštine koje njihova deca treba da usvoje? Koja znanja treba da poseduju da bi bili uspešni članovi svojih zajednica?</i>
Sve porodice poseduju sposobnost da svoju decu podrže u učenju.	<i>Pitajte porodice kako deci pomažu da savladaju određene veštine. Šta članovi porodice znaju o pomaganju deci u učenju?</i>
Porodice i osoblje koje radi na programu, odn. patronažne sestre treba da budu ravnopravni partneri.	<i>Saslušajte šta je porodicama važno i zajednički analizirajte načine na koje im možete pomoći da ostvare ciljeve. Neka ono što je važno njima bude važno i vama, tražite od njih da predlažu rešenja i predložite im nove ideje. Svi oni koji pomažu u razvoju deteta trebalo bi da imaju jednak status, vrednost i odgovornost.</i>
Glavna odgovornost za razvijanje partnerstva između programa i porodica leži na osoblju koje radi na programu, odn. na onima koji pružaju usluge.	<i>Kada porodice ne reaguju, nemojte pretpostavljati da je to zato što ne žele. Istražite druge načine na koje možete dopreti do njih. Sve porodice su različite i imaju različite načine komuniciranja, različite preferencije u pogledu mesta i vremena sastajanja i sopstvene interese i potrebe.</i>

B. KARAKTERISTIKE KOJE KOČE UČEŠĆE PORODICA

Ponekad problem nije u porodici, nego u usluzi koja ne ispunjava potrebe te porodice. U istraživanjima je prepoznat veliki broj karakteristika usluga koje otežavaju pristup:

1. Loša komunikacija (takođe neadekvatno oglašavanje) o tome na šta se usluga odnosi, šta nudi, kome, zašto, koliko dugo i gde. Zbog ovoga je stvarna usluga nevidljiva porodici.
2. Stručna lica sa lošim veštinama komunikacije, koja kod porodica stvaraju nerealna očekivanja.
3. Usluge koje su kulturno neosetljive na potrebe manjinskih grupa i u kojima se ne uzima u obzir različitost populacije.
4. Usluge koje se fokusiraju samo na jednog odgajatelja, obično majku, i pružanje usluga u vreme i na mestima, odnosno na način koji nisu odgovarajući ili kulturološki prihvatljivi drugom roditelju.
5. Usluge koje „patologiziraju” roditelje, kriveći ih za stvari na koje oni nemaju uticaja.
6. Usluge koje ne uzimaju u obzir posebne okolnosti, kao što je potreba za dečijom negom, prevoz, prevodioci i/ili usluge vršnjačke podrške.
7. Usluge koje su otuđene od korisničkih grupa u zajednici i zato nemaju dodira sa stvarnim životom lokalnih porodica.
8. Usluga koja funkcioniše zasebno i ne sarađuje sa drugim ustanovama, pa porodice teško zadovoljavaju svoje potrebe na razumljiv i efikasan način.¹³

Analiza

Izaberite dve od ovih karakteristika koje su vama bile problematične kada ste radili sa nekom porodicom ili grupom porodica. Šta se moglo promeniti kako bi usluga bila uspešnija?

PERSPEKTIVA PREDNOSTI PORODICE

Često porodice krivimo zato što ne rade ono što smo im rekli. To može biti igranje sa decom, propuštanje lekarskih pregleda i vakcinacije, nevođenje računa o tome da deca imaju dovoljno fizičkih aktivnosti i da jedu hranljive obroke, dopuštanje deci da ostaju budna do kasno itd. Ne bi trebalo jednostavno pretpostaviti da porodicama nije stalo do toga. Ako ih pitate, porodice bi mogle da vam ispričaju ponešto o preprekama na koje su naišli pa budite spremni da zajednički analizirate problem i identifikujete moguće rešenje. (Više o ovome možete pronaći u Modulu 10 – Jačanje veština komunikacije patronažnih sestara).

Često je lakše kriviti porodice koje pripadaju drugim kulturnim grupama ili manje privilegovanoj grupi. Često smatramo da su porodice nekompetentne na osnovu toga ko su.

Nasuprot tome, pristup osnaživanja se fokusira na prednosti, sposobnosti i potencijale, a ne na probleme, nedostatke i patologiju.

Perspektiva zasnovana na prednostima počiva na sledećim principima:¹²

- 1. Svaki pojedinac, grupa, porodica i zajednica ima svoje prednosti.** Ova perspektiva se fokusira na identifikovanje, mobilizaciju i poštovanje resursa, sredstava, mudrosti i znanja koje svaka osoba, porodica, grupa ili zajednica poseduje, kao i na njihov potencijal da transformišu svoja iskustva i živote.
- 2. Trauma i zlostavljanje, bolest i borba mogu biti štetni, ali mogu biti i izvor izazova i prilika.** Ako kažemo da negativna iskustva mogu takođe doneti prilike pojedincu, porodici ili zajednici, to ne znači da nismo svesni ožiljaka i bola koji takva iskustva uzrokuju. Perspektiva zasnovana na prednostima uzima u obzir činjenicu da su ljudi koji se suočavaju sa poteškoćama često čvrsti i snalažljivi i da bi trebalo da upoznamo njihove strategije za prevazilaženje problema i da učimo iz njih.
- 3. Pretpostavite da ne poznajete gornje granice sposobnosti za rast i promenu.** Ozbiljno i sa poštovanjem pristupajte težnjama pojedinca, grupe i zajednice. Ljudi često postaju ograničeni procenom, dijagnozom ili profilom koji postaje presuda i kazna u njihovom životu. Gajeći visoka očekivanja za porodice i pomažući im da istraju u svojim snovima, nadama, vrednostima, težnjama i viziji, mi podržavamo porodice i pomažemo im da stvore bolje prilike za svoju decu.
- 4. Porodicama najbolje služimo ako sarađujemo sa njima.** Kada porodicama pristupamo kao pomagač ili saradnik (koji im može ponuditi svoje specijalizovano obrazovanje, alate i iskustvo, ali i otvorenost prema mudrosti, znanju i iskustvu koje porodice donose), radimo sa porodicama, a ne na njihovom slučaju.
- 5. Svako okruženje je puno resursa.** Svako okruženje je puno pojedinaca, porodica, neformalnih grupa, udruženja i ustanova spremnih da pomognu drugima. Kada im se pruži prilika, oni daju svoj doprinos u vidu različitih sredstava i resursa koji su drugima potrebni, kao što su znanje, društvo, posebni talenti, vreme i mesto i sl. U zajednici postoje resursi, partnerstva i prednosti koje se mogu koristiti.
- 6. Briga, odgajanje i kontekst.** Dobrobit ljudi je suštinski povezana sa brigom. Porodicama, grupama i zajednicama treba da pomognemo da se brinu o svojim članovima.

Prednosti se mogu naći još ponegde.

- 1. Ono što su ljudi naučili o sebi i drugima.** Ljudi uče iz poteškoća sa kojima se suočavaju kao i iz svojih uspeha. Otpornost se javlja kao rezultat interakcije između unutrašnjih i spoljnih resursa i faktora rizika sa kojima se osoba suočava.

12 Saleeby, D. (ed.) (2006). *The strengths perspective in social work practice*. Boston: Pearson.

- 2. Lični kvaliteti, osobine i vrline.** Kada se suočavaju sa nevoljama, ljudi će možda postati svesni nekih talenata, sredstava i resursa na koje se mogu osloniti. U drugim slučajevima, ljudi razvijaju nove prednosti i resurse kako bi se izborili sa problemima. Neki primeri za to su kreativnost, duhovnost, humor, briga za druge i sl.
- 3. Ono što ljudi znaju o svetu oko njih.** Znanje dolazi iz različitih izvora, uključujući obrazovanje, kulturu i iskustvo. Učeći o svetu koji nas okružuje, mi razvijamo veštine i sposobnosti. Na primer, porodice možda znaju mnogo više o stambenom sistemu nego što ćemo mi ikada naučiti. Međutim, vrlo često to znanje ostaje neiskorišćeno. Prepoznaćemo ga samo ako ih posmatramo i pitamo.
- 4. Talenti koje ljudi imaju.** Često ćete se uveriti da ljudi imaju iznenađujuće talente za pevanje, slikanje, pripovedanje, ručni rad itd. Oni ne spominju te talente pošto im se čini da to nije važno za ono o čemu razgovarate sa njima. Ako ih ne prepoznamo, propustićemo priliku da mobilizujemo te talente. Iako možda nisu povezani sa težnjama porodice, talenti predstavljaju dodatne resurse i alate za pomoć pojedincima da ostvare svoje težnje i ciljeve.
- 5. Kulturne i lične priče i mudrost.** Ove prednosti su izvor stabilnosti, smernica i osećaja pripadnosti, odnosno svesti o svom mestu u svetu. Narativi, mitovi i priče u nekoj kulturi mogu biti izvor identiteta, značenja i inspiracije da se prevaziđu nevolje.
- 6. Ponos.** Kada ljudi prevaziđu ono što ih plaši i izađu iz nevolja, mogu razviti osećaj ponosa i uspeha. To je „ponos onih koji prežive”,¹³ koji čeka da bude otkriven, obično iza zavese stida.
- 7. Zajednica.** U zajednicama postoje brojna sredstva koja bi trebalo uključiti u procenu, kao što su fizička, interpersonalna i institucionalna snaga. Ljudi imaju koristi i od davanja i od primanja, jer to podstiče njihovu pripadnost i osnaživanje.

Provera razumevanja

Napravite spisak kvaliteta koje može imati neka porodica sa kojom radite u okviru programa kućnih poseta. Sagledajte to iz perspektive porodice.

Kvaliteti mogu biti sledeći:

- *Suočavanje sa problemima i traženje pomoći umesto poricanja i izbegavanja*
- *Preuzimanje rizika da se o problemima razgovara sa patronažnom sestrom, koja je stranac*
- *Pokazivanje upornosti u pokušajima da se porodica sačuva u teškim okolnostima*
- *Otvoreno izražavanje osećanja i stavova umesto uzdržanosti*
- *Pokazivanje snalažljivosti i kreativnosti u iskorišćavanju ograničenih resursa ili preživljavanja na minimalnim prihodima*
- *Žrtvovanje za decu i druge*
- *Potruga za dodatnim znanjem, obrazovanjem i veštinama*
- *Izražavanje ljubavi i brige za članove porodice*
- *Traženje svojih prava umesto predaje pred nepravdom*
- *Pokušaj izmirivanja dugova i obaveza usprkos finansijskim problemima*
- *Pokušaj da se stekne ili sačuva nezavisnost*
- *Pokušaj da se razumeju potrebe i osećanja drugih*
- *Pokazivanje sposobnosti introspekcije i promene razmišljanja ili usklađivanja pogleda kada im se prezentiraju nove informacije ili alternativna tumačenja situacije*
- *Preuzimanje odgovornosti za sopstvene postupke i pokazivanje interesovanja za promenu sebe umesto preteranog fokusiranja na promene koje bi trebalo da naprave drugi*
- *Pokazivanje sposobnosti samokontrole*
- *Pokazivanje sposobnosti donošenja vrednosnih sudova*

13 Wolin and Wolin (1994).

- Pokazivanje emocionalne sposobnosti delotvornog funkcionisanja u stresnim situacijama
- Pokazivanje sposobnosti apstraktnog razmišljanja i povezivanja uzroka i posledica
- Pokazivanje sposobnosti uspostavljanja bliskih odnosa
- Pokazivanje sposobnosti razmatranja alternativnih načina delovanja i potreba drugih prilikom rešavanja problema

Pogledajte video *Institut za istraživanja – Snaga porodice: Korišćenje prednosti za prevazilaženje problema*: <https://www.youtube.com/watch?v=X9jMGSOoJKE>

Analiza

- Šta vam je posebno privuklo pažnju u ovom videu?
- Šta ste naučili o porodicama koje se suočavaju sa ogromnim poteškoćama?
- Šta ste naučili o deci koja odrastaju u porodicama koje se suočavaju sa brojnim poteškoćama?

C. REČNIK PERSPEKTIVE NEOPTEREĆENE PREDRASUDAMA I ZASNOVANE NA PREDNOSTIMA

Jezik i reči su moćne. Reči mogu inspirisati, ali mogu i uništiti.

Moramo preispitati reči koje koristimo u radu sa porodicama i zapitati se:

- Da li prenosim nadu, veru u potencijal roditelja i poštovanje prema njihovoj otpornosti?
- Da li ih učim da budu bespomoćni, odustanu od svojih ciljeva, odnosno da li oslabljujem njihove težnje?

U daljem tekstu navodi se nekoliko stavki za razmatranje.¹⁴

Termin	Značenje	Primena u praksi
Poverenje u porodice/ roditelje	Najvažnije je poverenje u roditelje i porodicu. Dovođenje u pitanje validnosti stavova porodice ne pomaže porodici da prevaziđe probleme sa kojima se suočava.	Kada kao patronažne sestre radite sa porodicama, morate im preneti naše poverenje u njihov potencijal.
Dijalog i saradnja	Kroz dijalog možemo otkriti i testirati svoje znanje, unutrašnju snagu i mudrost; možemo početi da se povezujemo s drugima. U dijalogu zasnovanom na brizi, empatiji, povezivanju i inkluziji možemo prevazići prepreke diskriminacije, ugnjetavanja i nepoverenje. Možemo uspostaviti dublju povezanost i saradnju.	Kada kao patronažne sestre radite sa porodicama, morate sarađivati sa njima uz uvažavanje njihovih uvida, stavova i težnji. Drugim rečima, morate sarađivati sa njima slušajući njihove poruke.

14 Saleeby, D. (ed.) (2006). *The strengths perspective in social work practice*. Boston: Pearson.

Oснаживање	Neophodno je suprotstaviti se omalovažavajućim etiketama koje neke porodice i zajednice imaju tako što će se prepoznavati i mobilisati moć u pojedincima i njihovim zajednicama i tako što će se negovati veze između pojedinaca, porodica, ustanova i zajednica.	Kada kao patronažne sestre radite sa porodicama, važno je da verujete u mudrost i stavove porodice i njihove snove.
Nada	Nada i optimizam su povezani sa emocijama i osećanjima. Oni prenose veru u pozitivnu budućnost.	Kada kao patronažne sestre radite sa porodicama, važno je da počnete da prepoznajete obećanja i potencijale porodice. To ne znači da ne uviđate probleme pojedinca, zajednice ili strukturne probleme, nego da razumete lični bol, patnju, ograničenja i potrebe, uvek sa stavom koji je ispunjen nadom i dubokom verom u mogućnost promene.
Članstvo	Pripadanje i inkluzija su od ključne važnosti za sva ljudska bića.	Kada kao patronažne sestre radite sa porodicama, važno je da nastupate sa stavom da su svaki pojedini roditelj i porodica sa kojima radite ljudska bića kao i svi drugi te da zaslužuju poštovanje, dignitet i odgovornost koju svako ljudsko biće zaslužuje.
Otpornost	Ljudska bića imaju unutrašnju sposobnost da prevaziđu nevolje, oporave se od poteškoća i suoče se sa problemima i nedaćama svakodnevnog života, kao i sa vanrednim okolnostima. Sposobnost otpornosti stoji na raspolaganju svima; to nije osobina samo posebnih ljudi.	Kada kao patronažne sestre radite sa porodicama, važno je da imate na umu da se otpornost povećava resursima i snalažljivošću pojedinaca, porodica i zajednica, kao i obrazovanjem, mentorstvom i podrškom koju ljudi pronalaze u životu.

Analiza

Setite se neke porodice sa kojom ste ranije radili. Kako biste opisali svoju sposobnost da...

Verujete u potencijal porodice.

Prepoznate uvide, stavove i težnje porodice kroz dijalog i saradnju.

Verujete u mudrost i poglede porodice.

Prepoznate unutrašnje resurse koji bi porodici pomogli da se oporavi i transformiše.

Pomognete porodici da ima nadu.

Pomognete porodici da ima osećaj pripadnosti i uključenosti kao sva druga ljudska bića.

Prepoznate samoregulisanje porodice, njenu fleksibilnost i prilagodljivost.

Prepoznate otpornost porodice.

6

REZIME KLJUČNIH PORUKA

Sva ljudska bića su sklona predrasudama.

Da biste kao patronažne sestre uspešno radile sa porodicama, morate biti svesne svojih predrasuda. Predrasude koje imate mogu uticati na vašu efikasnost i profesionalnost.

Pronalaženje načina da doprete do svake porodice predstavlja vašu dužnost i morate biti sposobni da sa porodicama uspostavite odnose poverenja.

Usprkos teškim situacijama, sve porodice imaju prednosti i sposobnost za prevazilaženje problema.

Neke porodice sa kojima radite (ili ćete raditi) izložene su stigmatizovanju i diskriminaciji na brojne i različite načine. To veoma loše utiče na njihov život i onemogućava im pristup brojnim resursima, uslugama i prilikama. Vaša uloga je da radite na menjanju toga stvarajući bolje prilike za njih u najboljem interesu deteta, porodice i društva u celini.

© UNICEF/McConnico

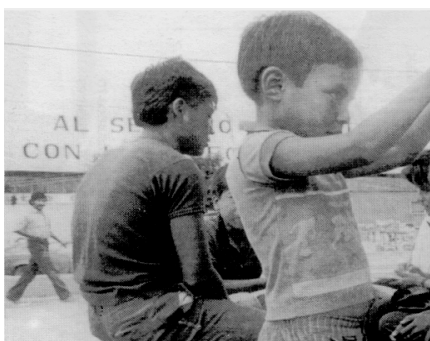
7

DODATAK

INFORMATIVNI LIST 1¹⁵

Pogledajte jednu po jednu fotografije i zapišite šta vidite.

Fotografija 1. Šta vidite?

Fotografija 2. Šta vidite?

Fotografija 3. Šta vidite?

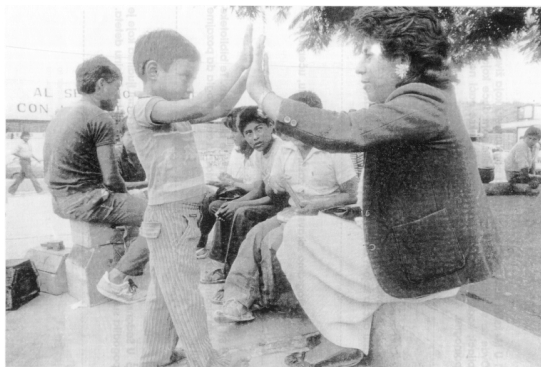
Fotografija 4. Šta vidite?

¹⁵ ISSA. (2005). *Education for Social Justice A Tool for Building Open Societies. Training Manual for Adults*. Budapest: International Step by Step Association.

INFORMATIVNI LIST 2¹⁶

Sada pogledajte ove slike. Šta sada vidite? Da li biste promenili svoje prvobitne komentare sada kada vidite širu sliku?

¹⁶ ISSA, (2005), *Education for Social Justice A Tool for Building Open Societies. Training Manual for Adults*. Budapest: International Step by Step Association.

INFORMATIVNI LIST 3

Pokušajte da primenite novo znanje i da dekonstruišete rasprostranjene stereotipe o porodicama sa niskim primanjima. Klasifikujte ove komentare u kategorije u zavisnosti od toga da li se radi o činjenicama, tumačenju ili oceni.

Stereotip 1

Siromašni ljudi su neefikasni i nepažljivi roditelji.

U proseku, siromašni ljudi se igraju sa decom i čitaju im 3 puta manje nego roditelji koji pripadaju srednjoj klasi.

Siromašni ljudi ne pridaju važnost učenju i razvoju dece.

Odgovor

Opis	Tumačenje	Ocena/sud
U proseku, siromašni ljudi se igraju sa decom i čitaju im 3 puta manje nego roditelji koji pripadaju srednjoj klasi.	Porodice sa niskim primanjima ne učestvuju u obrazovanju svoje dece.	Siromašni ljudi su neefikasni i nepažljivi roditelji.

Činjenice

Istraživanja redovno potvrđuju da roditelji i staratelji sa niskim primanjima izuzetno vode računa o potrebama dece usprkos brojnim preprekama koje moraju prevazići kako bi izdržavali svoje porodice. To je slučaj i sa samohranim majkama, koje su često najveće žrtve stereotipa „lošeg roditelja”. Već smo utvrdili, na primer, da siromašne samohrane majke imaju osećaj odgovornosti da svoju decu podstiču na više obrazovanje. Uopštenije govoreći, kada je Robert Hawkins (2010) koristio niz kvalitativnih istraživačkih tehnika da bi ispitao kako 20 samohranih majki, koje su prethodno bile beskućnici, koristi svoje društvene mreže za unapređenje života, utvrdio je da su pri donošenju bukvalno svake svoje odluke na prvo mesto stavljale dobrobit dece. Takođe je utvrdio da se one nisu ustručavale da traže pomoć koja im je bila potrebna kako bi deci obezbedile dobar život, čak i kada su se zbog toga osećale ranjivo i neprijatno. Zapravo, nakon longitudinalne studije o porodicama sa niskim primanjima, koja je nastavak sada poznate studije Anette Lareau (2000) o uticaju socio-ekonomske klase na porodični život dece, ona i Elliot Weininger (2008) nedvosmisleno su odbacili stereotip „lošeg roditelja”. Zaključili su da „roditelji koji pripadaju radničkoj klasi i siromašni roditelji nisu ništa manje posvećeni ... dobrobiti svoje dece od roditelja koji pripadaju srednjoj klasi” (str. 142).

Stereotip 2

Siromašni ljudi su lenji.

Siromašni ljudi rade manje od bogatih.

Ljudi sa niskim primanjima su koncentrisani u najmanje plaćenim poslovima, imaju manje prilika za napredovanje i beneficije.

Odgovor

Opis	Ocena/sud	Tumačenje
Ljudi sa niskim primanjima su koncentrisani u najmanje plaćenim poslovima, imaju manje prilika za napredovanje i beneficije.	<i>Siromašni ljudi su lenji.</i>	<i>Siromašni ljudi rade manje od bogatih.</i>

Činjenice

Siromašne odrasle osobe rade prosečno 2500 sati godišnje, što je otprilike 1,2 stalna posla (Waldron, Roberts, & Reamer, 2004), kombinujući često nekoliko honorarnih poslova kako bi izdržavali porodicu. Ljudi koji žive u siromaštvu češće imaju honorarne poslove u odnosu na ljude koji žive u drugačijim socio-ekonomskim uslovima, i to protiv svoje volje, mada traže stalni posao.¹⁷

© UNICEF/Akbar Latif

¹⁷ Kim, 1999 in Strauss, V. (2013). *Five stereotypes about poor families and education*. The Washington Post. Preuzeto sa: <http://www.washingtonpost.com/blogs/answer-sheet/wp/2013/10/28/five-stereotypes-about-poor-families-and-education/>

Stereotip 3

Deca iz porodica sa niskim primanjima u proseku kreću u školu sa manje razvijenim veštinama čitanja.

Ljudi iz siromašnih četvrti ne govore književni jezik, pa ne mogu da čitaju.

Ljudi koji imaju jezičke poteškoće su glupi.

Odgovor

Opis	Tumačenje	Ocena/sud
Deca iz porodica sa manjim primanjima u proseku kreću u školu sa manje razvijenim veštinama čitanja.	Ljudi iz siromašnih četvrti ne govore književni jezik, pa ne mogu da čitaju.	Siromašni ljudi imaju jezičke poteškoće i glupi su.

Činjenice

Veronique Dupere i njene kolege¹⁸ zaključili su da se razlike u ocenama iz čitanja između učenika iz porodica sa niskim primanjima i bogatijih učenika u većini slučajeva mogu objasniti razlikama u vrsti ustanova kojima su imali pristup u ranom detinjstvu. Jezičke varijacije nisu pokazatelji niske inteligencije ili manjkavih kultura. Naprotiv, to je pokazatelj regionalnog, kulturnog i društvenog konteksta u kome je neko naučio da govori.

¹⁸ Strauss, 2013.

SARADNICI

Zorica Trikić

Viši rukovodilac programa

International Step by Step Association (ISSA), Holandija

Dawn Tankersley

Ekspert angažovan na programu

International Step by Step Association (ISSA), Holandija

REFERENCE

- Ada, A.F. and Campoy, F.I. (2004). *Authors in the Classroom: A Transformative Education Process*. New York: Allyn and Bacon.
- Henderson, A., V. Johnson, K. Mapp, and D. Davies. 2007. *Beyond the bake sale: The essential guide to family-school partnerships*. New York: The New Press. <http://www.parentinvolvementmatters.org/articles/bake-sale.html>
- Hepworth, D., Rooney, R., and Larsen, J. (2002). *Direct social work practice: theory and skills*. Pacific Grove: Brooks/Cole.
- ISSA. (2005). *Education for Social Justice A Tool for Building Open Societies. Training Manual for Adults*. Budapest: International Step by Step Association.
- Melhuish, Edward (2012): Early Childhood Education & Care: International evidence and policy strategies, Birkbeck, University of London & University of Oxford.
- Osher, D. (1996). Strengths-based foundations of hope. REACHING TODAY'S YOUTH, 1(1), 26-29. <http://cecp.air.org/resources/journals/RTY/strength.asp>
- Reza, J. (2000). *Facilitators' training manual: Education for social justice*. Neobjavljeni rukopis.
- Saleebey, D. (ed.) (2006). *The strengths perspective in social work practice*. Boston: Pearson.
- Search Institute (2013, July 1). *Search Institute Family Assets: Tapping into strengths to overcome challenges*, <https://www.youtube.com/watch?v=X9jMGSOoJKE>
- Whittaker, K. (2010). Hard to reach: Part 1 concepts. *Healthy Child Programme*. Health Education England. <http://www.e-lfh.org.uk/programmes/healthy-child-programme/>

© UNICEF SRBIJA/Va5

